

Республикэм Ионыгъошхор щаухыгъ

Мыгъэрэ Ионыгъошхор республикэм игубгъохэм зэрэщыкӀуагъэм уигъэрэзэнэу щыт. Бжыхъасэхэу ыкӀи лэжыгъэр къэзытырэ гъэтхасэхэу пстэумкӀи Ӏуахыжыгъэр гектар мин 95-м фэдиз хъазыр. Ащ щыщэу бжыхъасэхэр зэрэхъуштыгъэхэр гектар мин 93-рэ. Гектар телъытэу ахэм центнер 38,2-рэ къарахыжы, пстэумкӀи тонн мин 353,7-м фэдиз къахыжыгъ.

Республикэм ирайонхэм бжыхъасэу ащыӀуахыжыгъэ гектар пчъагъэр ыкӀи зы гектары центнер пчъагъэу къащырахыгъэр: Джаджэр — мин 27,6-м ехъу, 38,7-рэ, Кошхъаблэр — мин 17,2-рэ, 38,7-рэ, Красногвардейскэр — мин 14,5-м фэдиз, 43,2-рэ. Мыекъуапэр — мини 3-м ехъу, 26-рэ, Тэхъутэмыкъуаер — мини 2-м ехъу, 31,8-рэ, Теуцожьыр — мини 9,8-м фэдиз, 39-рэ, Шэуджэныр — мин 14,3-рэ, 38,9-рэ, къалэу Мыекъуапэ къепхыгъэ хъызмэтшӀапӀэхэр — мини 3,8-рэ, 25,7-рэ.

Хъэу Ӏуахыжыгъэр зэрэхъуэр гектар мин 14,2-м фэдиз хъазыр. Ащ гектар телъытэу центнер 38,7-рэ къытыгъ, пстэ-

умкӀи тонн мин 54-м ехъу къахыжыгъ. Хъэм гектар телъытэу анахыбэу къызщырахыгъэ районхэр: Красногвардейскэр — центнер 45,8-рэ, Теуцожьыр — центнер 43,6-рэ, Джаджэр — 40, Шэуджэныр — 39,8-рэ.

Анахь мэхъанэ зилэ бжыхъэ коц гектар мин 54,7-м ехъоу республикэм игубгъохэм къащагъэкӀыгъэм изы гектар центнер 38,1-рэ къытыгъ. Коцыр анахыбэу зыщыӀуахыжыгъэ ыкӀи гектар телъытэу къахыжыгъэмкӀэ апэ ишъыгъэ районхэр: Джаджэр — гектар мин 23,4-рэ, центнер 38,4-рэ, Кошхъаблэр — гектар мин 13,4-рэ, центнер 39,3-рэ, Красногвардейскэр — гектар мин 12,6-рэ, 42,8-рэ, Шэуджэ-

ныр — гектар мин 12, 38,7-рэ, Теуцожьыр — гектар мини 8,2-рэ, 38,3-рэ. ПстэумкӀи республикэм бжыхъэ коцэу щаугъо-ижыгъэр тонн мин 295,6-рэ.

Рапсэу мыгъэ республикэм щыӀуахыжыгъэр гектар мини

5,4-м тӀэкӀу ехъу. Ащ гектар телъытэу центнер 15,3-рэ къытыгъ.

Лэжыгъэр зэрэӀуахыжырэ дакӀоу республикэм игубгъохэм комбайнэхэм уарзэр аупкӀатэзэ гектар мин 64-м ехъум

ихыпкъэхэм ахатэкъуагъ. Джащ фэдэу хыпкъ гектар мин 45-м ехъум ышъхъашо тырагъэушъэбыкӀыгъ.

ЛӀХЪУСЭЖЬ
Хъаджэрэтбий.

Адыгэ Республикэм и Закон

Адыгэ Республикэм и Законэу «Инвестициехэм япхыгъэ Ӏофхэр Адыгэ Республикэм зэрэщызэрахъэхэрэм ехыӀлагъ» зыфилорэм ия 14-рэ статья ия 1-рэ Ӏахь кӀуачӀэ имылэжъэу лъытэгъэным фэгъэхъыгъ

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм 2013-рэ илъэсым мэкъуогъум и 26-м ыштагъ

А 1-рэ статья. Адыгэ Республикэм и Законэу «Инвестициехэм япхыгъэ Ӏофхэр Адыгэ Республикэм зэрэщызэрахъэхэрэм ехыӀлагъ» зыфилорэм ия 14-рэ статья ия 1-рэ Ӏахь кӀуачӀэ имылэжъэу лъытэгъэным фэгъэхъыгъ

Адыгэ Республикэм и Законэу 1998-рэ илъэсым мэзаем и 9-м аштагъэу N 64-р зытэтэу «Инвестициехэм япхыгъэ Ӏофхэр Адыгэ Республикэм зэрэщызэрахъэхэрэм ехыӀлагъ» зыфилорэм (Адыгэ Республикэм ихэбзэгъэуцугъэ зэхъугъыагъэхэр, 1998, N 2; 1999, N 1; 2001, N 6; 2002, N 7;

2004, N 3; 2005, N 3, 7, 11; 2007, N 1, 5; 2008, N 8; 2010, N 3; 2012, N 7) ия 14-рэ статья ия 1-рэ Ӏахь кӀуачӀэ имылэжъэу лъытэгъэну.

Я 2-рэ статья. Мы Законом кӀуачӀэ илэ зыхъурэр

Официальнэу къызыхаутырэ мафэм щегъэжъагъэу мы Законом кӀуачӀэ илэ мэхъу.

Адыгэ Республикэм и Лышхъэу ТХЪАКӀУЩЫНЭ Аслъан
къ. Мыекъуапэ,
бэдзэогъум и 4, 2013-рэ илъэс
N 209

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм

Илъэсыбэ хъугъэу гуетыныгъэ фырилэу Ӏоф зеришӀэрэм, Адыгэ Республикэм хъарзынэщ ӀофхэмкӀэ ихэыноныгъэ Ӏлахышхо зэрэхишӀыхъэрэм афэщӀ Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ фагъэшошагъ **Шъынэхъо Асе Умар ыпхъум**, Адыгэ Республикэм хъарзынэщ ӀофхэмкӀэ и ГъэларышӀапӀэ ипащэ.

МэшӀозэлэпыхым Адыгеим зыфегъэхъазыры

Олимпиадэ джэгунхэр Шъачэ ща-ублэнхэкӀэ къэнагъэр мэфэ 200-м нахь макӀ. Ар рагъэжъэнкӀэ мэфэ заулэ илэжъэу Олимпийскэ машӀор тишӀольыр къэсыщт.

ПэшӀорыгъэшъэу зэрагъэнафэрэмкӀэ, ар къыхъашт илъэсым имэзэе мазэ и 3-м тефэщт.

МашӀом икхъыхакӀын хэлэжъэщтхэм якхыхэхыни зэшӀуахыгъах. Нэбгырэ 40

Олимпиадэм дэлажъэхэрэм къыхахыгъ, республикэм ыгъэнэфэщтыр 20 фэдиз.

Физическэ культу-рэмкӀэ ыкӀи спортымкӀэ АР-м и Комитет спорт лъэпкъ зэфэшъхъафхэм хэхъоныгъэ ягъэшӀыгъэ-нымкӀэ ыкӀи апшъэрэ гъэхъагъэхэр зыщашӀырэ спортымкӀэ иотдел ипа-щэу Дмитрий Щербанё-вым къызэрыӀуагъэмкӀэ, гъогу къызэрыкӀощтхэр агъэнэфэгъах, ау, шы-нэгъончъэным ишапхъэхэр амыукхонхэм пае,

ар джырэ уахътэм къалогорэп.

Адыгэмэ яижьырэ культурэ, яхаб-зэхэр, яцылэкӀэ-псэукӀэ икхъу фэди-зэу кыгъэлъэгъукыгъэ хъунхэм фэ-лорышӀэщт къэгъэлъэгъонхэр машӀор тиреспубликэ къызысыкӀэ къашӀыштых.

Мыекъуапэ зыщыхэлэжъэрэ уцугъор зауыкӀэ, машӀор Краснодар ащэщт, ащ ыуж Шъачэ нагъэсыжыщт.

чыпхырашы. 2015-рэ ильэсым нэс кэлэццыкылу ыгыгыплэхэм чэзыухэр ащыщымылэжын-хэмкэ игьорыгыу эзетуыгыэ программэр аухэсыгь. 2013-рэ ильэсым кэлэццыкылу ыгыгыплитюу кьафырагыэгэзэжыгыэр зрагыэцкэжыгыгэм кыхэкэлу чыпылэкэ 390-рэ шылэ хьушт. Ащ нэмыкэу 2014-рэ ильэсым кьалэу Мыекьуапэ кэлэццыкылу ыгыгыпи 9 щагыэпсышт, ахэм нэбгыр 240-рэ зырыз кья-кьолэшт.

Усэхэр

ГЪУКІЭЛІ Нурбый

* * *

Огугъуа пстэуми ташыгъупшагъэу,
Шлэжъ тимылэжъэу тыкъэнэжъыгъэу?
Шъхьафитыныгъэу тызфэбэнагъэр,
Лъэпкъым гухэкъэу къымылэжъыгъэу?

Пцлэу къаусыгъэм ыпашъхъэ титэу,
Зытыуфагъэу тыщыт зэпытышта?
Зэхашлэу тилэр тымыгъотыжъэу,
Тызыфэе гъогум тытемыхъагъэу?

Укълэу джыри къыгъээжъыгъэу,
Ипчыпиджыни къылэтыжъыгъэу,
Къытшъхъарытышта чатэр лэтыгъэу,
Тикую макъэ зэхимыхыгъэу?

Енэгугъэ джарэу тыхъунклэ,
Шлэжъ тимылэжъэу тыкъызынэжъклэ.
* * *

Зэбгъашлэ пшлэигоу сыбзэ,
Бэшлагъэу уккъысэубзэ.
Ау сэшлэ ар уилунклэбзэу,
Къэпхъышт гухэкъыр гыбзэу.

Бзылфыгъэм ыбгъашъо дизэу,
Макла пфалуагъэр бгыбзэу?
Гъашлэми унэйпсыеу,
Икьушт ципшъугъэр лъыпсэу.

Тыдэ бгъэзагъэми бгъузэ
Бэныхэр къэхалъэм дизэу.

Къоклэплэм тлу фэтэгъазэ,
Тхьэлъэу зедгъэукъэбзэу.

Гъашлэр
къэмыуцоу
къытэбгъучъэ

Тыдэ къыкына гупсэфыныгъэр?
Огум къехына шъхьафитыныгъэр?
Шулъэгъуи къини талэкълэмыклэу,
Гухэкъэу гъашлэр къызэтынэкълэу.

Лъэгуклэтыны зыфэмышлыгъэу,
Бгъотына класэ ыгу уиштагъэу?
Шлу уилъэгъуна умычырагъэу,
Игъашлэ гъэры уфэмыхъугъэу?

Зыми илажъэп зэкълэри хые,
Мысэми гъашлэм зыцегъэпкъые.
Хъатэп дунаир, маклэ нэхъоир,
Джары зизакъор джы зыклэхъоир.

Зыбгъэцкылым земыгъэсагъэу,
Зыплъэгъужьынэп унагъо пшлагъэу.
* * *

Гъэмафи кымафи шаплэр зэфэдэ,
Зи ыгъэкълэдыр — зэкълэри фэдэ.
Хъэу мэкъум телъэу хъэрамы па-
щэр,
Шхыным хегъахъэ ланэм телъ сапэр.
* * *

Угу иллыгъэр, тян, о тэмыгъашлэу,
Щэчы машлэм гъашлэр ебгъэшхыгъ.
Ины тыхъуи пчылплэ тызехъажьым,
Тичлэнагъэ гъашлэм щытшлэжъыгъ.
* * *

Нысэ пагэр унэм къызырацэм,
Шыпхъур зэрысыгъэм ифэжъыгъэп.
Зыпкъышъолым тлур зыцэпсэум,
Тлоу зэтеты унэр икьужыгъэп.
* * *

Ташыгугъэу лфыгъэхэр тэгъашлэ,
Етэгъасэх тиджэныкьо машлэ.
Набгъор къаунэкълэ имыфэжъхэу,
Бынэу къагъээжъмэ къытхэфэжъ-
хэу.
* * *

Шыур фэхыгъэмэ, унагъор мэгы,
Кълэдыгъэ лашэм лъэпкъыр клэпъэгъы.
Шэу ебэджыгъэр шым зэблехъужьы,
Члэнэгъэ чыгур хымэ мэхъужьы.
* * *

Тиклэлэгъу гушлуагъом хэгъэуагъэу,
Тыпсэугъ, илэсхэр къэтлытагъэп.
А гушлуагъом тлүми нэшъу тишлыгъэу,
Гъашлэр зэрэкълэуагъэр зэхэтшлагъэп.
* * *

Мафэу клуагъэм ренэу тегыигъ,
Къытфэкълэу гугъэр дедгъэлэу.
Гъашлэр джы клэгъахэу тызэпллы-
жъы,
Тиклэлэгъу джэнэтэу къытцэхъужьы.

* * *

Сыкъежъагъ уадэжъы, сыкъэсыгъэп,
Сиклако шъугъэ, оцх сыхэтыгъэп.
Сыкъэуцугъэш, гъогум сытет,
Ау сызылыгъыр гупшысэм хэт.

Сыгу къырихъагъэр пчэдыжъ осэлпс,
Къыстегъэуагъэр хымэ пклэнтлэпс.
Сигъэшлэ хъасэ зэзгъэкълэжъыгъ,
Ау силэжъыгъэ клэшъур хизыгъ.

Джау зэрэщытызэ, баеу салъытэ,
Мылъкоу симылэр бэмэ къалытэ.
Къэсылэжъыгъэр гупшысэ тхылъ,
Дэими дэгъуми уапашъхъэ илъ.
* * *

Кълэдыжъыгъэ гумэкълэгъор,
Къуаджэр шлунклым ыштэжъыгъ.
Макъэу чыгум къытенагъэр,
Огум пцэсэу екълэжъыгъ.

Чэц гумэкълэры шыклэпщынэм,
Псыхъо макъэу епщыныжъы.
Къуаджэр чэщым ыгъэпшъыгъэу,
Нэфым екълэ фэзэщыгъэу.

Огур шлунклы, ау къэгъагъэм
Ымэ лэшлэу щегъэшъхъалъэ.
Осэпсыцэу къэлэпгъуагъэм,
Зышлэжъыгъэу мазэр еплъэ.

ЛЪЭПЦІЭРЫШЭ Исмахыл

Ным ишлэульэгъоу гужъуагъэр

Шулъэгъур икълэрыклэу
Къэблэнэу уежэ,
Гуклэгъур гу чыылэм
Зэтырелажэ.
Сэшлэ, сэшлэ:
Угу мэгуэкълэ,
Къыомыплъэу,
Мыпсалъэу
Уилфыгъэ блэкълэ.
Сыд пклэ илэжъа,
Лы ар хъугъахэу?
«Сиклал» оложъа
Шулъэгъу имылахэу?
Хэта зилажъэр,
Хэта джы мысэр?
Дунаим утетми
Гу лъэбгъэагъэп.

Умакъэ мэлүми,
Зэхэбгъэхыгъэп.
Тауштэу, къысалуи,
Пцлэнэу лъэкълэгъа?
Тауштэу къэбгъэкълэу,
Тхъагъо пшлэшыгъа,
Къэплъфыгъэ закъор
Гум зионэжъы,
Ппсэм ар фэдэзэ,
Зычлэодзыжъым?
Ыни къыомыплъ,
Ыгуи ащ уимылъ.
Сыд илэжъагъэр,
Зэрэмысагъэр?
Хъалупэу лүпыр
Лумызыжъыгъэу,
Луптхъи щэшъуалъэр,

Бгъэ къупшъхъэ гъугъэу,
Ныжъ гу мыпсэфэу,
Нэпсыр зэчъэхрэм
Гъэрэу ептыжъыгъ.
Ыпсэ ихъафэу
Къыныр фицэчэ,
Ащ ыплужъыгъ.
Гугъэ-гулэнэу
Узлыбэнагъэр
Сшлагъэп уиклэлэми,
Гум ыбгынагъэр.
Икълэрыклэу быдзыщэр
Бгъэгум къечъэжъы,
Икълэрыклэу хылыаеу
О охъапщэжъы.
Шулъэгъур икълэрыклэу
Къэблэнэу уежэ,

Гуклэгъур гу чыылэм
Зэтырелажэ.
Джы еоложъмэ
«Сиклалэ нэф»,
Зыфэббгынагъэр
Умыушъэф.
Ос чыылэ къесэу,
Гучлэм къынэсэу,
Къэплъфыгъэм гуфабэ
Тыдэ къырихын?
Пхъуантэм дэлабэу
Къыдимыхын,
Огум ит жъуагъоми
Ахимгъотэн.
Ухэныпагъэшъ
Къэплъфыгъэ закъом,
Былым пьджалэм
Уфэд ыбжъакъо.
Гугъэ-гулэнэу

Узлыбэнагъэр,
Сшлагъэп уиклэлэми
Гум иунагъэр.
Икълэрыклэу быдзыщэр
Бгъэгум къечъэжъы,
Икълэрыклэу уилфыгъэ
Улэбэнажъы.
Сыд пклэ илэжъа
Лы ар хъугъахэу,
«Сиклал» оложъы,
Шулъэгъу имылахэу.
Хэта зилажъэр?
Хэта джы мысэр?
Дунаим утетми,
Гу лъэбгъэагъэп,
Умакъэ бгъэлоу,
Зыкъебгъэшлагъэп.

ХЪУТ Руслъан

Сэ си Алахъэ щытхъур ыдэжъ!

Сэ си Алахъэ щытхъур ыдэжъ,
Зэрэдунаеу и Тхъэ лъэплэшху.
Ащ игуклэгъу гъунэ имы,
Ылэ ащ силъ! Сырилүмэт!

Шъхъащэ фэсэшлы, сицыхъэ телъ!
Ренэу сельэлу! Силэпылэгу!
Уигъогу занклэу о ситхъ сырыщ,
Шлу зыфэпшлагъэхэм ащыщы сыш!

Губж зилэ цыфхэм сахэмыгъэт,
Сымыгъэгъуащэу иужъау сычлэгъэт.
Хъалэпыныгъэр сапэ кыгъэкълэ,
Сипый ынэгъу занклэу сегъэплъ!

Сэ сисабыймэ унэшлу о къащыф,
Сыкъэзылфыгъэхэр шлу сэгъэлэгу.
Ныбджэгъуныгъэкълэ баеу о сыш!
Хъагъу-шъугъуныгъэр чыжъэкълэ сблэх!

Шлунклыми, шыблэми о сачыухъ,
Гъэблэ бэлахъыр санэлү их!
Сэ къэзгъэшлэщым сыпфэшыпкъэшт,
Цыхъэу пфысилэм гъунэ имы!

...Къыным хэфагъэхэм зафэоцэй,
Яхъазабныгъэ адэогоц.
Зэкълэми дахэу афэгъэзагъэу,
О пцлэкълэ лыкълэхэр тынчэу мэл-
салъэх:

«Чышъхъашъом гунахъыр щышъу-
мыгъэбагу!
Шъоц нахъ тхъабыклэм сэдэкъэр
фэшъуцэй,
Шъуишъхъэкълэфагъэ пыуты шъумыш!
Сабыи, бзылфыгъы агу хэшъумгъэк!

Шъукъэзылфыгъэхэр шъумыгъэгъуа-
щэх,

Ахэм яакъыл, янамыс шъуухъумэ.
Ланатлэм гъэры зешъумыгъэш!
Заоклэ гъунэгъум шъупэмыгъок!

Шъуауж къыкълэщым шъуналэ тежъу-
гъэт,
Мыхъун-бзэджэшлэным щышъуухъум.
Шъугуклэ шъушъхъэкълэ шъо зыжъу-
гъэкълэбз,
Шъугъоны лфыр пыцэгъу шъумыш!

Шъо шъуикъэхалъэхэр ренэу жъу-
гъэкълэбзэх,
Ар щымылэжъхэмклэ нэпэ рэзагъ!
Чабэм шъукълэныр къэшъумыгъанэу,
Нэмазы шлыныр блэшъумыгъэк!

Шъуинэкълэмазэ къабылы хъушт!
Щэлагъэу шъуилэр къыгъэлэпгъошт!

Шъугу ипытагъэ ащ ыщэчышт,
Псэпагъэу илэм къыгъээжъышт!»

...Ситхылы пчъагъэмэ анахы шъхъа-
лэм

Алахъэм ыцлэкълэ сэ сытелабэ.
Къурланы лъаплэр къызэдэсэхы,
Лаятэу итхэм зафэсэгъазэ.

Хэплъхъани, хэпхыни зи ащ щымы!!
Тыдрэ лъэныкълэи шъыпкъэм
ишъыпкъ!
Аллаху Акбар, Аллаху Акбар,
Ла илахы илла ллахъ!

Я си Алахъ закъу, сыдэу узаф!
Тыдэ сышылэми сыгу о уимык!
Сишылэныгъэ уринэфылъ,
Бисми Лакъи рахъмани рахъым!

**ТЫГУЖЪ
ДЫШЪÆКІ**
(1918 — 1942)

Литературэм инэклубгъу

ЛЪЭПКЪЫМ

Ублапæ

Революцие хыое шыблæ-пчыкæ джæгу щынæгъо-шхом Дышъæкæ цыкълур кыыхæхъуащт. Къæшъо-шлæжмæ, Максим Горькæм и «Хыбызу» фæдæу. Ары шъхæе, мы лъæхъэнæ гуклодыгъо хæгъæу бырсы-рыгъошхом нæуж, илæс тлокырэ плырæ тешлæ-жыыщтыр, нахы нах мæшлæшхоу нæмыц фашизмæ кыизæклагъæстыщтым Дышъæкæ хæстыхъащт...

Тхъæшхоми ышъхъæ кыыхæгъæгъæпщтын пыйм ащ фæдæ мæшлæшхор кыидзыщтми! Ежым, шъæожъеим, ыныбжъ зикъукæ, гушлуагъом зæрихъæу Аскъæлæе къоджæ ублæпæ еджапæм еджæныр щыригъæжъæщт; джауштæу зыгу-зыкълуачлæу зиштæзæ, Гъобæкъое гурыт имыкълурæ еджапæми щыпидзæжъыщт «тхъæ етагъ, Тыгужъ Къаны инасып кыыхыгъ» алоу, чылæр ехъуапсæу лпыпкъ лæпкъ-лæпкъ пытæмæ арыуцорæ кæлæр, Дышъæкæ хъупхъæр, Адыгæ педагогическæ училищым члæхъащт; ари кыуыхынышъ, кæлæгъæджæ хъугъæу чылæм кыыгъæзæжъыщт.

Лъæшæу лъæхъэнæ гуклæгъунчъæ-жъалымыгъ ныб-жыкæ чаным ищылæныгъæ гъогу зыщыригъæжъæгъæр,

тридцать седьмоир... Арми, ублапæр сыдигъоки псынклагъоп. Къин кыищæхъуми, Дышъæкæ ыпæкæ маплæ, кæлæхæр регъæджæ. Усæхæр етхы клочагъæу ахæлыр сатырмæ къахæщæу. «Колхоз быракъым», хæку гъæзетым, кыыхеутых. Гухæлхæр иных. Повестми итхын егушлугъ: «Хъæзрæт — большевик». Ежъ кыизæхæхъуæгъæ лъæхъэнæ хыоешхор ары зыфæ-гъæхыгъæщтыр. Тридцать восьмоим хæку гъæзетым, «Социалистическæ Адыгеим» иредакцие лф щилæнæу Тыгужъ Къаны икæлæ гъæсагъæ къæцæжъыщт.

Тридцать девятæм ар Дзæ Плъыжъым ащæщт...

Мы нæклубгъом поэтым итхыгъæ заулæмæ нæлуасæ шъуащфæсшы сшлоигъу. Лъапсæу ышлырæ гупшысæ хъарзынæхæмкæ, бзæу къаришлæкълæрæмкæ, ямышыкæ тхæкæ-шыкæу ежъ иунаехæмкæ, джæныкæ мæшлæ зæкæгъæстыгъæу зыкълуачлæ изы хъугъæм, Тыгужъ Дышъæкæ пæпшынæу кыисшлæшы. Апæ сшы сшлоигъу Тыркуе хæгъæгъум игъунапкъæ къулыкълур щихыизæ, ныбжыкæм ыгу кыиджыкълушт, хъæу, кыигушхулышт усæр.

ТИКЪУАДЖ

Сыккъызыхъугъæ къуаджæу сиклас!
Ныбжыкълæу къæгъæгъæ цыкълур гулапæу,
Ытхæлæ цыкълухæм пкъыеу загъæщæу,
Зыщыкълæу пстæури ыпашъхъæ илæу,
Тыгъæм лъыбанæзæ, ар кыизæрæкълæу,
Сикласæу, къуадж, тыккъызæддæкълæу.
Сыккъызыхъугъæ къуаджæу сиклас,
О титло тызыпкъæу, тызæшъæогъу,
А зы мæфæ дæдæм ошъопщæ шлуцлæхæр
Тынæхæр къæппæжъæу тæ тшъхъа-
рыкълæу,

Титыгъи нæфынæу насыпыр ыпхъæу
Хъопсæгъо лæшлухæр тыгъмæ къариль-
хъæзæ,

Зæфæдæу къыттепсæу къытфыкълæу.
Сыккъызыхъу мафæм кыищæгъæжъæгъæу
Сиклæпæу илæсхæр уанæу кæкълæу,
Ау иуцълухæр хæкæ итæкълуащæу,
Уишъæу губгъохæр цырау кыыхæбзæхæу
Лæжыгъæр пщымыкълæу, гугъæр пщы-
кълæу

Уитхъдæхæр тæтæжмæ кыисфæлæтæжъых.
Сыккъызыхъугъæ къуаджæу сиклас!
Бгъæны псыуцыр о уитехъонæу,
Бжъæматæм фæдæу о узæтесæу,
Тыгъæм инæфи о къыптемыпсæу,
Мæзæхæ шлункълæм ычлæгъ учлæсæу,
Укъоджæ ныбжыкълæми, жъыгъом ури-
кълæу

Сикласæу къуадж, чыльæм утесыгъ.
Джы мы мафæхæм, къуаджæу сиклас,
Гъæхæу блæкълæгъæхæр пчъæгъæу мæхъ-
уми,

Щытхъушхор пылæу лъæшæу пхæхъ-
уагъæу,
Угъæбæжъæу къуаджæу, тенæчышъхъæ
хъаблæу,

Унæгъо фæшлыгъæу колхоз щылакæм
Зыщылæтыгъæу сæ усæлæгъу.
Сæц фæдæу кæлæкълæу о кыбдæхъ-
угъæр,

Ягухæл пльырхæр гупшысæмæ атæчъ-
хæу,
Шлуагъæмæ зæлъячъæхæу хæгъæгъум зæлпъ-
итых.

Сæри сигухæлхæр ыгъæлæпæрæпæу
Сызæжъæщт мафæм сыгур фигъæлæу,
Зинасып пæлæн дунæшхом темытæу,

Ти Родина игъунапкъæ сæ къæзгъæ-
пытæнæу,

Дзæ Плъыжъым сиштагъæу тхылъ кыи-
сатыгъ.

Мы пшъæрылъ насыпышхор къæзгъæ-
шъыпкъæжъынæу,

Сæри садежъæгъæу Дзæ Плъыжъым
сæкълæу,

Тенæчышъхъæ хъаблæу къоджæ гъæ-
бжъумæ

Уижъырæ щылакæ гум къамыгъæкълæ-
жъæу,

Сикласæу къуадж, тызæлукълæжъын!

СЫОДЖÆ, РОДИНА!

Родина, сыоджæ сæ!

Уиорæд къæслæнæу,

Уищытхъуи сютæнæу

Ощ пæе бæшлагъæу сæлтыхъо сæ,

Бæрæ народым иуцълу шъыпкъæбæр

Кыизæрæплъыхъугъæм фæдæу.

Ау сыгу ихыкълæу тхæгъор

Бзæгъум икълæу кыфахъæрæп.

Сыхъатыри сшлокълæу,

Минутри сшлæблæкълæу,

Сыгу фæбæу о кыпкъæрысым,

Сатырæу гулæзæ ытхырæр

Щытхъушхо лъагъæу о уилæр

Икълæу ылотæн ылæкълæрыпæшъ, мæгулæ.

Зæлæтышъ уашъхæгъым еплæу,

Къеплъыхышъ, плæпсæ елæгъу,

Ау илæсыбæр, Родина, умыгъæшлагъæу

О кыпкъæрыс къæралмæ

Лъагъæу, Родина, уашъхæдырыщыгъæшъ,

Гъагъæу о бгъæшлæщтым,

Народым ыкълæ ибæцтыгъæм,

Насыпæу о ептыштыр,

Сыдым пæпшыштытæ, Родина?

Сæ ар кыисфашлæрæп.

Мæзæхæ шлункълæм укъыхæсыкълæу

Тхæмыкълæр нæфым хæппæгъæу,

Уитыгъæ нæбзыхæр чыжъæу зæлпы-
лабæхæу,

Бæ темышлагъæу сæ усæлæгъу.

А Октябрæ мазæм сæри сыккъæхъугъ,

Титлуи насыпышлæ шъыпкъæ тыхъугъ.

Ныбжыкълæу ныбдæжæгъоу тызæфæхъугъ,

Уицълуи степлъæу сæри сыхъугъ.

Ау уищытхъу изгъæкълæу спъæкълæу,

Родина!

Уицълу зæфæшъхæфыбæр зæфæдæ,

Уицълуфыгъæ фæд уибзылфыгъæ,

Абгъæу чæфымрæ тхæгъомрæ къæлæты.

Тыдæкълæу зыгъæзæу сыдаломи,

О зыр ары чæф ордæр кыизæхи-
хæу,

Зишъомбгъуагъæ сфæмыпплъæу,

Зилъæгъæу сынæмысæу

Санæу инышхоу кæлæтыр,

О зыр ары, Родина!

Уишъæу ныбжыкълæу уижъы фæдæу

Уиорæд кыихæдæу, уищытхъу зæхæлхъæ,

Шъыпкъæныгъæу силæр оры кыисзы-
тыгъæр,

Кълæу силæри о зыр арышъ

кыисхæзылхæгъæр

Илæс пчъагъæу сыныбжыр

зæдыгъунæжъæу

Ма, Родина!

О уимурæд, Родина, сæ сиякълæу,

О уилæшъ лъапæр сæ сълæу,

Гъусæ пытæу гъунапкъæм лутым

сыгоуон,

Уишъæу плугъæмæ зы лъæпкъы пытæу

сахæуон,

Народым ищытхъу лъагъæу

лæтыгъæу сълæу!

***

Пачъыхæжъым ижъалымыгъæхæр

Гъыбзæ нæпсакълæу тыуæу,

Цырауæу чыплæр тичылæрысæу,

Илæсыбæр тæ тшъхæрыкълæу.

Лæжæлæр унæлæу щызыми

Мæз къонцæ-лæнцæу къытфыпагъæз,

Тхæмыкълæу чылфæм рикълæу

Жъалымæгъæу щылакълæу такълæу илæу.

Гъуцълæу лъæхъоу лъæтхым телъыгъи,

Бжъы онтæгъоу плæлæу ишлагъи,

Зæпигъæтæкълæу зæкълæу кълæу

Щылакълæу мæзæхæр зæхъытагъ.

Октябрæ жъышхоу къепщæгъæм

Пщæгъо гъозæдæу онтæгъур тырифи,

лæфылæкълæу пытæу тапæ иуцуи,

Тыгъæшхоу ти Ленин къытфæнæфыгъ.

Тæтæжмæ абгъæгоу пæгъæгъæхæр

Жъы къабзæу ахæр зыфагъæлæгъæхæр

Джы шъхæфитæу, агуи хигъахъоу къа-
щæ,

Типæу типæртие лъапæ.

... Тиныбжыкълæу бгъæчæфæу, тижъи

бгъæкълæжъæу

Тæ пстæуми уигулæгъу къытпæлæсышъ,

Илæс бæдæдæ огъаш!

Марышъ шъæу пытæхæр чæфæу зæре-
щæх,

Лыхъужъыхæшъ, машинæ кълæу

Хы члæгъи, ошъуапщи,

Щылыч бгъашъхæхæр щызæрафæх,

Пщæгоми пхырæчъых,

Темыр мылыми тетълæхъæх,

Северым ичылапæи

Зæуи ащымыхъоу аушæтыгъ.

Ухыпæр

Сыд фæдиз къин зыхæти, Тыгужъ Дышъæкæ усæ тхыныр зæпигъæ-
угъæп. Гъæзет гупсæм ахæр кыифигъæхъыштыгъæх. «Арик» ыцлæу тхылъ
псауи ыгъæхъæзырыгъ. Игухæлъ иныгъæ: дзæ къулыкълур кыуухæу хæкум
кыизигъæзæжъкълæу, итхыгъæхæр зæхæуогъæу зы тхылъ шыгъæу кыихæ-
ригъæутынæу ихысапыгъ. Ау 41-м зæор къæжъæгъ. Ащ кыикълæуыкълæу
гъæм, «гъуцълуи псыри зыщыстыштыгъæ» Къырым зоошхор щыкълæуагъ.
Гъæ тлокълæу плырæ нахъ зымыныбжъæ талант къæжъæгъæкълæм, лейте-
нант ныбжыкълæу Тыгужъ Дышъæкæ хæгъæгъум ыпсæ фигъæтълæуыгъ,
гъæтхæпæ мæфагъ. Пыеуи ордæхъу, шлæм иорæдылоуи ордæхъу — зыго-
рæм къæрарцызыгъæ-жъалымыгъæу зæрихъæрæм адрæ цыфым члæнæгъæшхо
регъæшлы. А гъæтхæпæ мафæм тиадыгъæ поэзиæ члæнæгъæшхо ышлыгъ...

Литературэм инэклубгъу

ИХЪАРЗЫНЭЩ

Ублаплэ

Джыри къуаджэу Аскъэлае изы клэлэ плугъэ нэлүасэ шыуфэсшыщт. Ар — Джэнчэтэ Мурат. «Ибэу Советскэ хабзэм ыплужыгъэмэ ащыщ...» Педтехникумырэ пединститутымырэ Краснодар къыщыуыгъэх. Ащ нэужым адыгэ советскэ литературэм зыкыйлэтынэм, хэбьонгъэхэм афэклоным Мурат илахышлү хишыхьагъ. «Марксизм-ленинизмэм иклассикхэм, Россием ыкйи дунэе литературэм иклассикхэм, джырэ тилъэхъанэ иписательхэм япроизведение пчъагъэ адыгабзэкйэ зэридзэкйыгъ. Ащ даклоуи зэдзэкйын лэфымкйэ лэпэлэсэныгъэу кызылэ-кйигъэхьагъэр литературэм пылъ ныбжыкйэмэ сыдигъокйи адигощыщтыгъэ.

Илъэсхэр тешлэщтых, ныбжыкйэмэ ящысэтехыплэ, хэку тхылъ тедзаплэм литературэмкйэ иотдел пащэу фашыщт. А лъэхъанхэми Пушкиным, Толстоим, Шевченкэм, Коста Хетагуровым, Тургеневым, Горькэм... ятхыгъэ

ДЖЭНЧЭТЭ Мурат

(1912 — 1954)

шлагъохэм ащыщхэр адыгабзэм рильхьащтых, лъэшэуи тхылъеджэхэр ыгъэрээщтых.

Джэнчэтэ Мурат Хэгъэгу зэошхом ыпэкйэ хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» иредакцияе иотдел ипащэу илъэс пчъагъэрэ лэжъагъэ. Литературэм илэжъэ-кйошхо зэошхом офицер чин илэу, үлэгъэ пшыкйубл тельэу, Щытхъум иорденитлүрэ Быракъ Плъыжъым иорденрэ, нэмыкйи наградэхэр иджэнабгъэ хэлъхэу Аскъэлае кыгъээзжыгъ; стиххэм, очеркхэм, рассказхэм ятхыни зэпимыгъэу, гугъэм имашлүи бгъэ-гум дэмыкйосыкйыгъэу...

УКЪЫСЭ-МЫГЫЙ

Сыхьат тешлагъэп зэоплэ губгъом,
Сыулэгъаеу сыкызырахыжыгъэр,
Джыри, мары, топыщэу къэуагъэм,
Къыфагъ сапашхъэ, ыцаклэу стырыр.

Тлэкү нахъ чыжъалоу ар къэфэгъагъэмэ
Сыбгъэгу шыпкъэ къифэныекйи хъун...
Арэуштэу зыхъурэм сыкъэмйтхэжъэмэ
Укыисэмыгыинэу сэ сыолъэлун!

Арэу зэрэслорэм хьадэгъум сыщэщтэр
О кыпшлүигъэшлэмэ сыгу хэкйын.
Гушлугъом имафэу тапэкйэ къэтыр
Къэсэу тызэлүкйэмэ бэ ослотэн...

Сэ ситхыль тхьапэ мэфэ лые уежэмэ,
Гупшысэ пыемэ угу ямыгъэфыз.
Нэфылъэ жъуагъор ошъогум кьиуцомэ,
Сэри сикласэш уинэплъэгъу фэгъаз.

Мары олъэгъу мы тхыпъы тхьапэм
Сэ слэп гумэклэу къэлэмыр рызыщагъэр.
Нэфшъагъом дэжъы зэоплэ губгъом,
Сыкызырахыжыгъэм ар илэхыгъ.

Улагъэр кыпхысэ сибгъэгу джыбэ
Лъыкйэ шъокйыгъэу уисурэт кырихыгъ.
Сэ сызепхыхэм склэпъырымыкйыжъэ,
Гушлүлэ шъабэкйэ кыисэупчыгъ:

«Уипшъэшъэ класэ письмэу кыпфитхыгъэм
Изын кыисэптмэ джэуап естын,
Уипсауныгъэ щынэгъуаплэ зэримытым
Икъэбари псынклэу ащ лүзгъэкйэн».

Ынэ къэритлүмэ ащ сыкызыаплъым,
Гуклэгъу нэфыр аклэслэгъуагъ.
Зэрэхъугъэр сымышлэу а чыплэ дэдэм,
«Фэтхыба адэ», ащ сэ еслугъ.

Укыисэмыгый... сыгу зытетэр
Слутэнэр шэнэу сыдигъуи схэлъыгъ,
Шлүлэгъуныгъэу сэ о пфэсшыгъэр
Сщымыгъупшэжъынэу сыгу хэпклагъ.

Февраль,
1944-рэ илъэс.

АНАХЪ КІАСЭУ СИЛЭР ОРЫ, ТЯН

О уипысэмэу бэмышлэу къэптхыгъэм
Уисурэти дэлъэу кыисфахыгъ.
Усщыгъупшагъэу узэрэнэгъуерэм
Игухэкйи сэ кыислэыласыгъ.

Сэшлэ, тьян, сыплъэгъу зэрэпшлүигъор,
Ау сьд сшлэхэна, заом игъогухэр
кыхъэх,

«Сишъэо класэу сызфэгумэкйирэр,
Маклэу къэтхэ» плуи умытхьаусых.

Сщымыгъупшэу ренэу сыгу хэлъэу,
Анахъ класэу силэр оры, тьян!
Уахътэр къаглоу рэхъатыгъо сифэмэ,
Мафэ къэсми сэ о кыпфэстхын.

Сиклэлэгъур зыщыкйогъэ губгъохэр
Тэ сыщылэми сэ сщымыгъупшэн.
Теклюныгъэу нафэ кытфэхъугъэр
Къызэрэдэтхэу сэ сыкъэкложьын.

Сьд фэдизэу заом игъогухэр кыны-
ми,
Пшлэшъ гъэхъу, губгъэн къэсымыхъын!
«Къэрэбгъагъэм игубгъэн нахы,
Уихъэдэ хыжъэр сэ нахъ сшлүигъон».

Сщыгъупшагъэп джарэу о кысаплүи,
Илъэс пхъашэм плэ кыисфэпщэигъ.
Силальмэкйи дахэу кыизэбгъэклүи,
Дзэкйо клалэмэ сэ садэптлүпщыгъ.

Зи сымылоу тхьамафэхэр клухэмэ,
Сауклыгъэу кызышлэомыгъэш!...
Нэшхэигъо сэц пае кыизэбгъэклүмэ,
Сыгу хэкйыщтышъ нафэ кыфэсэш!

Сщымыгъупшэу ренэу сыгу хэлъэу,
Анахъ класэу силэр оры, тьян!
Уахътэр къаглоу рэхъатыгъо сифэмэ,
Мафэ къэсми сэ о кыпфэстхын.

ТИУРАМ ЩЫМЭФЭКЫШХУ

Гум шлүигъоу орэдыр кыхьадз,
Теклюныгъэр къэзыхъэу
Дзаклоу уикласэм
Пэгъокйи о зыжэхадз...
Ащ ышъхъац фыжъэу хидзагъэм,
Ыбгъэгу тыркъоу тещагъэм
Бгъэлаплэу,
Бгъэлаплэу
лэ ащыфэжъ!

Май,
1945-рэ илъэс.

АПЭРЭ ШІУЛЪЭГЪУР

Сэ сыклэлагъ,
Илъэс пшыккүй
Сыныбжыгъэр,
Гум икъэбзагъэ
Ыккучлэ лъэшхэм
Агъунэ нэсэу
Апэрэ шлүлэгъум
Сыгу зесэтым,
Дунэе нэфым
Сыщынасыпышлөу
Мэфэ пчъэгъабэм
Гур кыислэпыккүй
Пшъашъэу сикласэм
Ыдэжъ сыбыбыщтыгъ.

Дэхагъа? — Сшлэрэп,
Ау сэ сшлүдэхагъ.
Ынапцэхэр лужъугъ,
Ынэгъу — огугъ,
Шъабэу, уккытэу,
Ышъхъэ риуфэхэу
Маклэу упчлэм
Джэуап кыыритыщтыгъ...

***

ЧЭЩ ОШЪОГУМ ЖЪУАГЪОУ ИТЫР

Чэщ ошъогум жъуагъоу итыр,
Сыдигъуи чэфэу кыиспэгъокй,
Сэ сикласэш ащ сепллыныр
Ори класэр мо кыиздеплъ.

Ухыплэр

Адыгэ поэт цлэрылоу Пэрэныкы Муратэ игукъэкыжъэмэ мырэуштэу ащэтхы: «Цыфмэ гуфэбэныгъэ ин афырилэу, гуклэгъушхо хэлъэу, чыплэ кын ифэрэм ылапэ фищэиным фэхъазыр зэпытэу, ыгукйэ къабзэу, илофшлэклэрэ иаккылрэ уагъэрээ зэпытэу цыфышлүхэр щылэх. Ахэр дунаим ехыжыгъэхэми, цыфэу зыхэтыгъэхэм, лэф дэзышлэщтыгъэхэм ныбжыи ащыгъупшэщтхэп. Сыда зыплөклэ, щымылэжъыи ащ фэдэ цыф шыпккъэм ынэпэ дахэ клодырэпышъ ары. Ащ фэдэ цыфым ишэнхэр щысэтехыплэу цыф псаумэ агу къенэжъых.

Ахэм Джанчэтэ Мурат ащыщыгъ. Үлэгъабэу тельыгъэмэ ипсау-ныгъэ зэщагъакъуи, 1954-рэ илъэсым Муратэ игъонэмысэу тх-кыжыгъэхэми, ицыфыгъыи, ищысэ лөфшлэкли кытхэнэжыгъэх...»

Бзылфыгъэ дахэр оуиен

Дзэм сыккызыккыжым Рос-
тов-на-Дону сыккыагъ сысче-
джэнэу. Экзаменхэр зысэтхэм,
сызычлахъщтыгъэр юридическэ
факультетыр арыгъ, балл пшы-
ккыр ныккырэ къхъшыгъагъ.
Пшыккыпллрэ ныккырэ къпхы-
мэ учлэхъан плъэклынэу шы-
тыгъэти, ятлонэрэ илъэсым нахъ
зыфэзгъэхъазырын слуй лощ
схэлэнэу, пчыхъэрэ зычагъэ-
хъазырхэрэ курсым сыккынэу
исхъухы, къэлэшхом сизакъоу,
нэлуасэ гори симылэу сыккы-
дэнагъ. Загъорэ сынэ жыи клэз-
гъэун слоти, паркымклэ сыре-
клоккыштыгъэ. Пшэщхъжыи
нэлуасэу силэр эклэ Мыеккыуа-
пэрэ чылэмрэ къащысынагъэхэу
сызэщыштыгъэ. Горькэм ыцлэ
зыхъырэ паркым сыдэтыгъ
зысшомыдэу къэсккыхъуэ —
сыккыл, сыгушху, жымс сыри-
хъыжымым фэдэу сыпыснккы,
гъунджэм сиплъэми, дэхэклаеу
сыккышхуэ къысшлошлы. Паркым
пхъэнтлэклоу дэтмэ сымыгулахэу
саблэклэ пшэщхъитлоу тесмэ
ккыккыло: «Молодой человек,
закурить не найдется?» Сэ
тутын сешъоштыгъэп, арэу шыт
нахъ мышлэми, тутын къам-
лэнэ дэгъу горэ сибгъэджы-
бэ илыштыгъ. «Всегда пожа-
луйста, к вашим услугам не-
курящий с сигаретами» слуй
къамланэр къызэдэхси, тлэклэ
къэлъагъохэу къыдэзгъэккы-
гъэхэти, тутынитлу ашти, «А
прикурить чем тоже есть?»
залом, «Все есть, девочки, кро-
ме совести и денег» зясэллом,
«къыр-къыркъ» лой къэхъыгъэх
ыккы сырагъэблэгъагъ саготыс-
хъанэу. Зытесыгъэхэ пхъэнт-
лэклэр остыгъэм къымыгъэ-
нэфырэ лъэныкъомклэ шыты-
гъэти, анэгухэр зэхэугуфыккы-
гъэу слъэгъунхэу хъугъэп. Тлэ-
клэрэ тыщысыгъэу нэлуасэ са-
фэхъу, ацлэхэр къысылло, сэрй
сцлэ шыпкыдэ ясымылоу, нахъ
лэрыфэгъу ежъхэмклэ зрэхъу-
нэу, Аликэу ясэлло ыккы агу-
рехъы. Къаккэлупчагъэх сы-
ккыыздккылэрэм, лощэу зесфэр-
эм. Университетым сызэрэ-
члэмыхъашубгъэр шхъыхыгъэу
яслауагъ, ежъхэри музучилищым
члэхъэу къычлэккыгъэх. Джа-
уштэу тызэрэгъэгущылэхъэзэ сы-
хъагыр пшыккызым ыныккы
хъугъэти, «тыжыуэккылож» алуи,
тыкътээджи нэфынэм тыккы-
хъагъагъ, къызгот пшъашъэр
зысэлъэгъум сыккэкклэзэзыгъ
ыккы сиккыккыгъ. Ышхъэккы
къебгъэжъэныш, ылаккыккы
нэсыжъу, ащ фэдэ бзыл-
фыгъэ дэхэ эккыжъу слъэгъу

сигъашлэ зэ, тlo гор нылэп кыызэрэхэфагъэр. Илъэс тlo-кырэ блырэ нахь къэсымы-гъэшлэгъагъэми, къэлэ дэхэ-клаемэ садэхъагъэу шытыгъ — Москва, Тбилиси, Ереван, Минскэ, къэлэ цыкly-шьокly бэклаемэ, Мыекъуапэ зэрэхэ-тыжьуэ. Уквлэмэ, пшьашъэ-мэ уямыпллын плъэкlyштэп.

Нэфынэм тыкыызэрэхэха-
гэм тетэу эклэ блэклыхэрэр
кыызэрэтэплыхэрэм сыналэ
тесыдзаг. Сэри тэклу зысы-
уэнкыг тичылэ лыжьэу
Джанчэры сызэригэсагэу
Зэгорэм школым сыкыкыжьзэ,
классэу сызэрысыггэр яхэн-
рэр арыгэн фæе, тхылхэр
зыдэлэ лалэмэк горэ шлô-
хэлыагэу, мэлэклэ сылгæу,
сызыгужьоклэ плэстэ лъагури
кыызэрэслумыклэжьыщтыр сэ-
шлэти, сыгулэзэ сыуфагэу
тадэж сыкэкложыщтыгэ.
Джанчэры пхэнтлэклум те-
сэу, пхэ бэщыр ыжэпкы
клэгэкъуагэу щысыти, мэчы
шлôши, макъэ сымыгэлôу,
сэлами есымышэу сыблэкын
сыгу хэлъыг. Ау ошлô-
дэмышлôу сызыщылэклыщтым
дэж, бэщыр кыщэйи, сыжэпк
кыкылигэкъуаг, «Зыуэнкл, сы-
да ууфагэу угулэзэ узклакло-
рэр, быты ухуэцт укэмыхуэ-
зэ, ууэнкыгэу, рэхатэу,
пачьыхэм фэдэу уклон фай,
клал» ылуи сыкытитупшыжьыг.
Джанчэры игушылэхэр бэрэ
сыгу кэккыжьхэу ыкли зысы-
уэнклэу бэрэ кыхэкыг...

Троллейбусын тывкёкүяли
тыкытгысхьагъ шъхаем, кэ-
уцуплитү нахъ тымыкүгъу зы
пшашъэр дгэклотэжынэу
тыкёклы. Тротуарын тыкы-
рыконэу тызёжэкэлэ, пшэшэ
дахэм кыпыпкэнэху клалэхэм
рагажыэ: зэ тыкагъэуцу, зэ
ылэ къаубытышь, хьотлэ-
бжыатлэхээз акүдуй. Джащ
фэдизым сапэуцужын фаеу
мэху. Сыхат заулэклэ узэ-
клэлэбэжмэ нэлусэ сызыфэ-
хьугъэ пшашъэм пае сязео-
нэу къеклы. Къэлопэн хумэ,
ежъ зи илэжыагъап, нэшлэ-
лушлэу захишлэу е дахэу яп-
лэу зыкли сегуэфажэп, ау
а кварталитлур тэкүфэ сэ

хьазаб слъэгъугъэп умыло.

Ипшэшьэзгы зынэтэгэсыжым, еж кьесщэжэжыгыг ядэж згыэклотэжынэу. Ары шъхъаем, пшъашэм кыпыпкэрэм сшъхэ зерафэкыг. Ащ фэдэ кысэхуылэнэу пкыпхъапэккы сыгу кэккыныеп Сэри сыбытэп, сыклэлэ эклуж, дэхэклаеуи сыфэпагъ, дэхэклаеуи сыкьэлыагъон фай шъэшъэ эклужым сыготы зыхуыккэ, ау сапэуцужы зыхуыккэ, зэ плыжыы сэху, зэ кыфы сэху. Еж шъабэу «Алик, не обращай внимания, это больные люди», — ело зэпыты шъхъаем, сыгу згьэрэхатын слэккыштыггэп. Сыдэу шытми, ыкьэлапчэ зылуфсэжыккэ кысылело: «Алик, как насчет завтра? Вечером погуляем немножко? Ты что, обиделся на меня, я разве не так, как надо, вела себя?» — кысылело сынэгу кыккылаплэзэ. Джашыгьур ары тэрэз-тэрэзэу ащ ынэгу сэри сызеплыггьэр. Ынэхэр шхуантэхэу, нэгу фыжэ эклуж дэхэ дэдэу, ыпкэ зэхэлкыи ащ диштэжызу гур кыгыльэлэрапэу, уиумэхэу шытыг. Зэккэ кы-зэритрэм Алахым кыыреты, ащккэ зи мы пшъашэмккэ кыгызнагэ шылагэп кыырымтэу, ау ежым зэригэфедэгэм ыягэ кьемыкыггэмэ сшлэрэп нахъ.

Кысылуагъэм иджуап ес-
тыжынынэу игъо симыфээз,
етлани кысело: «Давай будем
дружить, Алик. Ты убедишь
ся, что я не такая, как ты
думаешь». Сэрэу плъэгурэм
бэрэ семыгупшысэу «Ничего
плохого не думаю, Олеся (джа-
ры ыцлагър). Спокойной ночи!
Завтра в 7 вечера на том
же месте» сэлэш, сыхэкъл-
жы. Ятлонэрэ мафэм бэрэ
сегупшысэ — сэрэклуа-
сэрэмыклуа, зэ «сыхъайнап,
плыгъэ горэ схэльба» зэсэ-
ложы, зэ «арэштэу хъайна-
пэ сишлэу, гьогум клэлэхэр
кышыпыбанэхэу, ахэм сязе-
ным тызэрэнэгъэсэу сыхэтын
слэклына, сфэуклочышта ащ
фэдэ хъазаб, мыш фэдэ сых-
эфхэнэу егъаши смъэхэ кы-

хьагъэп, сыдэу гъэшлэгъона шьыу» сюзэ, пчыхьэр къэси слъакъохэр кысэмыдэлухэу сащагъ паркым дэт а пхъэнтэкълу дэдэм дэжь. Изакоу щыт сшлэшлэгъэ пшъашьэм къэлищ кылыпклагъэу, зипльы-хьэу кысажэу щытыгъ. Къогъум сыккызэрэкъоклэу, садэжь къечъажьы, «Давай убежим от этих идиотов» ылуи, тыгулэзэ нэмыкл чыплэ тычагъ. Танц-площадкэм тигъэклонэу сесълэм, «Там покоя не будет» ылуи, цыкълу-цыкълэу къэтклухьэу паркым тыдэтыгъ. Етланэ пхъэнтэкълу горэм тыгушылэу тытесызэ «Алик, хочешь верь, хочешь не верь, но все эти приставания мне так надоели, но я же этого, ты видишь, не хочу и не подаю никаких намеков на это, мама такую родила меня, несчастная буду я, наверное» ылуи, гыныр кыхьидзагъэти, слэ ыджабгъу тэмашьхэ теслъхьы сеушьыигъ. «Все думают, что я потаскуха, раз красивая», — къысэтхьаусыхыллагъ Олесе. Сэ ащ есэлэжы: «Не только красивая, ты божественная, ты сама еще не понимаешь. Тебе надо ехать в Москву, в ГИТИС поступать». «Пока у меня таких планов нет», — къыспегъодзыжьы пшъашьэм.

Паркым тыккыздэккызы Эн-
гелс ыцлэ зыхырэ урамым
тыккызытехэм, кварталитлү
кэзтэклүфэ клалэхэр кыпып-
клэхэзэ зытфэ-зыхэ сязэоным
сынэсыгъаг. Ащ нахэ хэм-
мыльэу троллейбусым ти-
тлысхъан фаеу хуыгъагэ. Ау
сэ сызэригъусэзэ мыщи
кышыпыпклэщтыгъэх. Сыд тло-
ми, ерагъэу ыкьэуцплэ тыкьэси
яджэ сщэжыгъэ. Тэклүрэ
тыгушылагъэу еж кызылуип-
хъоти, «Когда встречаемся
гулять?» ылуи кысэупчыгъ.
Сэ сыгу зэрэмышлүр кыш-
лагъэу лалл кысищэкли,
сынэгущо кбэзюи кысылуагъ:
«Я жду тебя обязательно за-
втра вечером, как всегда в
7». Сэри гу кызылэпысшлы-
хъажы, «Чао» сылагъэти, кьэ-
лапчэм нэсыжыгъэу кьэщ-
хи, «Молодец. ты мне нра-
вится».

вишыя» ылуи, муң ыхажыыг. Джашыгум кызгурылогыаг мы бзыльфыгэм ылапэ нахыбэ-рэ сызэрэнэмысыжыыштыр, ынэ дахэхэмклэ кызэрэсэмыплэжыыштыр. Ау эчэнэрэ мафами сымыклон слъаклынуэ шытыгэп. Слъакхомэ сацагэ сиякып симыежым фэдэу. Тызчысызэлуэнэу итхухъэгъагэр Карл Маркс исаугэт зэрыт площадир ары. Сыхъатыр блы хьунклэ такык пшыклүтф фэдиз илэжэу а чыплэм сыкэклуаг. Чыг бирэбэ дахэхэр кыхэхсыхи сакъоуцаг, сыкымыльэгунэу кьакомэ. Такык заулэ нах кэмыгужоу саугэтым дэжэ кылухъаг ыкли клалэхэр кыпыпклэхэу рагъэжаг. Ахэм апымылэу площадир зэпиклүхэу шытыгэ такык тлокл фэдизклэ сыхъатыр им дэхыфэ. Сэ кьин слэгэжоу кьогум сыкьотыгэ слэсложэу: «Сыд пае мощ фэдиз хъазаб спшэз ислъэхэжыышта, сэч паеп мы пшашэр кызыфэхуьгэр, шысилэба сэри дэхэ чыклүхэр тадэжыклэ, сыд пае лоф зыхъэсыдзэжыышта?! Ары шхъаем, сэ синасыпэу Тхэм кысфихыгыэнкли мэхъуба? Хъау, хъау, зылаж, оуиеп ар!» Джауштэу сыгүклэ сызэдэожэу такык шэныкы фэдизэр тызэпэлэпчэу тыштыи, кьещхынуэ кыригъэжагэу Олесе изакъоу, ышхъэ еуфэхыгэу лүкыжыг. «Бэрэ ащ фэдэ кьехулагээн фай, сэч фэдэ шынапхэхэр ыпэ кьифэгэхэн фай. Клошт джыри инасып лыхыузэ бэрэ а пшашэр локлэфэклэ хуьпфыгэ лыхуьжэ горэм» — ашыггум севгуншысэгбаг.

Мазэ фэдиз тешлагъ сшагъэр зэрэмытэрэзым, ащ фэдэ кысхэфэныр кызыхэкыгъэр сымышшэу сэгупшысэзэ.

Подготовительный курсым кыа-
кlorэ грек кlalэу ныбджэгъу
кысфэхъугъэм Михаил ыцла-
гъэр. Мафэ горэм пшъашъэмклэ
кысэхъулагъэр кыфэслотла-
гъэти, сьзырэхъукуагъэр зыды-
сигъэшлэжъу хъоньклаеу кы-
сэхъоныгъ ыкли а пчыхъэ дэ-
дэм пшъашъэр зерысыгъэ фэ-
тэрым тигъэкулагъ. Ащ ныо
цыкылу горэ кыикли кытытулагъ:
«Олеся съехала с квартиры ме-
сяц тому назад. Пришла вечером
заплаканная, а утром следу-
ющего дня вещи собрала и
уехала. Кажись в Москву».

КЪУЕКЪО Аслъан.

1967-рэ ильэс,
къ. Ростов-на-Дону.

ШЭКИО Абрек

Щагу
тхьакIумкIыхь

Тхьаклумкыхьэр пкIэтэ-п'ятэу,
Уцы къашх'ом хэсы.
Дунай нэфым гу л'ымытэу,
Ар зыхэтыр пшысэ.

ласэ-льасэу сыклэрэхьэ,
Ышхын, псы есэты.
Ышхьэ цацэу ащ зэрехьэ,
Хьэр кьэхьакьүмэ. кьэштэ.

Тхьаклумкыхьэр хъоеу сэхьу,
Ыл ащ шъабэу, шыпс лэшлү мэхьу.

Клэлэцлүкү усэхэр

Гъэпсэфыгъу

Зыдгъэпсэфэу Лэбэ гъунэ
Пчыхъэшхъэпэм тэ тылус.
Псычэт лэлхэм арыгъунэ
Клэлэ кұпым тигунэс.

Лъапкъ пщынэр зэлысэщ —
Гум мэшлуащэр цызэблэк!
Мэкъэ чэфыр бгъэм кыыдещ,
Джэгү мэкъэшхо тэ тхэлүк!

Пхъэ мэшлшхом тегъэфаб,
Чэщэу къаклорэм тимыгъашт.

Жьогьо нэфхэм ор кьафап,
Мазэр гьунджэу псым шъхьашыт.

Тэгээтлэлэ тэ натрыф,
Тилэгүүнэ кышэлъат.
Къэгагъ фыжьэу кытфэнэф,
Гъомыл лэшолу зэлэлъат.
Гъэпсэфыгъор — чэфыгъо уахът,
Тшымыгъушшэу тыгу илбьшт.

МышкІу

Чыгэешхом кьефэхыгь,
Чыгу шъабэм кыхэфагь.

Ос члэгъми ар члэлыгъ,
Гъатхэ зэхъум къычлэплъыгъ.

Мышклар пшлшы сурэт тхыгъэу,
Мышклум ынэкү шагъу.
Мышкү зэрысым идэхагъэ
Хэти егъэшагъу.

Тыгъэм кӀуачӀэ кӀырытын,
МышкӀум чӀыгӀэу зилӀэтын.
Жьыри тӀэ ащ тфилӀэсын,
ЫчӀӀгъ жьаоу тычӀӀэсын.

Мышклар пшлшы сурэт тхыгэу,
Мышклум ынэклү шагэу.
Чыгэу ины хыгээр
Хэти иныбджэгэу.

Адыгэ тхэкло цлэрылоу Мэц-бэшлэ Исхакь ироманэу «Бзы-икъо зау» зыфилорэм бжъэ-дыгумэ япщ шхьалэхэу Хьаджэмыкъомэ ящылэклэ-псэуклэ зэрэщытыгээр кышчыгьэлэгь-гуагь. Ятэхэм ауж акьохэр хасэхэм ащыхадзыжыыхээ, бжъэдыгумэ япщышхохэу ахэр илээсыбэрэ щытыгьэх.

Къэттхырэ хьугьэ-шлагьэхэр Бзыикъо зауу мэкьуогум и 29-м (ижьырэ охьтэлъытаклэм-клэ), 1796-рэ илээсым щылагьэм ыпэклэ хьугьагьэх. Хьаджэ-мыкъопщхэр зэклэ зытеклыгьэу апэрэу тарихьым хьагьагэр Айтэч хьаджэр ары. Бжъэдыгь-хэр псыхьоу Псэкьупсэ икье-жыаплэхэм адэжэ зыщысыгьэхэ лъэхъаным Айтэч пщэу ялагь. А.Кыргьымрэ Н.Жанэлымрэ ятхыльэу «Бжедуги в конце XVII — первой половине XIX вв.: социально-экономические отношения и политическое развитие» (кьалэу Мыекьуапэ, 2006-рэ илээс) кьызэрэдагьэ-хьагьэмклэ, Айтэч хьаджэм 1710-рэ илээсым непэрэ кьалэу Псыфабэ (Краснодарскэ край) зыдэщыт чыплэм саугьэт щигьэуцугьагь Хьапэклэ Лакь-щыкьу пае. Непэрэ мафэхэм кьанэсыжыгьэу а саугьэтэу мраморым хэшлыкыгьэр щыт. Айтэчыпщым хьадж ышынэу Чабэм эклоу, цыхьэ зыфишлэу ыкли кыфэшшыпкьэу иоркьэу Хьапаклэр игьусэу дэклогьагь, ау кьалэу Дамаскэ ащ ыпсэ щыхэклыгьагь. А лъэхъаным быслъымэнхэм зэралъытэщы-гьэмклэ, хьадж ышынэу цы-фым ыпсэ зыхэклыклэ, занклэу джэнэтым ихьэщыгьэх.

Айтэч хьаджэм ыужыклэ ыкьоу Кьаншъау бжъэдыгь-мэ пщышхоу ялагь. Хьаджэ-мыкьоу Кьаншъау апэрэ кьоу Алкьэс кьызыфэхьым, ар плу-рэу ритыгьагь шапсыгьэ лэкьоу лъэшэу Шэрэллыкьоу Нагьо. Кьалэм ыныбжэ илээс пшыкьлэу зэхьым, аталыкьыр янэ-ятэхэм кьафещэжыгьагь, ащ пае пщы-шом мэфибл мэфибл джэгьу ышлыжыгьагьэу кьалотэжы. Алкьэс кьызыфэхьым, шапсыгьэ-мэ кьызащэжымы Кьаншъау гушлуаклоу кьыфэклогьагьэхэм ахэтэгь Бжыхьэкьуае.

Р.Х. Шьаом, Н.В. Демчук, Т.А. Шьаом, Н.В. Сопельняк кьыдагьэклыгьэ тхыльэу «Тах-тамукайский район Республики Адыгея» (кьалэу Мыекьуапэ, 1999-рэ илээс) зыфилорэм кьы-ратхагь Бжыхьэкьоу Борэкьоу, Хьаджэмыкъомэ аплугьэу ыкли агьэсагьэр чылэу Алыуарэм пщэу илэнэу кьызэрагьэклогьа-гьэр. Титэтэжъэу Барцо Мэ-джыд Хьанэшъу ыкьом кьызэ-рилотэжыщыгьэмклэ, цыфэу чылэм дэхэр пщы ямылэу

илээсыбэрэ псэугьэх. Зэклэ чы-лэклогьагь илээс чылэ-хэм ыкли лъэкпхьэм ахэхъан-ахэклынхэри, егьэзыгьэ-кьин-тхьамыклэгьоу локхэу кьафькьо-кыхэрэм язэшохыни, мыхьо-мышлэхэр зышлагьэхэм ялофхэри ыкли ахэм анэмыкырэ лок-тхьабзэхэу чылэм зэклэ кьыдэ-хьухьэхэрэри зэхэзыфьщыгьэр хадзыгьэ чылэ хасэр ары. Алы-уарэхэм цыф шхьафитклэ за-лпытэжыщыгьэ, зэдэлэжыхэу ыкли зэдэпсэхэу щылагьэх.

Арэуцтэу зэрэщытыр ымыш-тэу, Хьаджэмыкъопщышхом ило-фьтабгьэхэр бэрэ кьафигьэкьуа-

1736-рэ илээсыр арэу плон-плэкьышт. Лыпкьым иуцугь-гьэу, илээс щэкл фэдиз ыныб-жыэу алыуарэмэ пщэу кьафа-гьэкьуагьэу пльытэмэ, 1760-рэ илээсхэм тыкьаклолэжы. Джа уахьтэм кьынэсэу чылэм Алыуар ыцлагьэклэ тэлытэ, ащ укьыблэкьымэ, чылацлэр Бжы-хьэкьуаеклэ зэблахьужыгьагьэу плон плэкьышт. Пытаплэу Ека-теринодар 1792-рэ илээсым урысмэ кьызагьэуцум, чылэм Бжыхьэкьуаеклэ еджэхэу псы-хьоу Пшызэ исэмэгьу нэпкь тесыгь.

Хьарзынэщым члэпэу кьэд-

Кавказым наместникэу Уры-сыем император кьыгьэклогьа-гьэм иунашъоу тыгьэгазэм и 30-м, 1869-рэ илээсым кьы-дигьэклыгьагьэм тетэу апэрэ Бжыхьэкьое чылэ правлени-ер 1870-рэ илээсым зэхэщэгьа-гьэ, ащ хахьэщыгьэх:

1. Чылэм истаршина (дзэ кьулыкьу звание илэн фэягьэ).
2. Чылэ зэхэхьэр (хасэр). Ащ хахьэщыгьэх унагьо пэпчэ шхьалэу арысыгьэхэр, илээс тлоклэр тфьрэ нахьыбэ зы-ныбжыхэр. Тыгьуаклохэр, пцлы-усхэр ыкли нэпэмыкь бзэдэжэ-шлагьэхэр зышлагьэхэр зэха-

хахьэгагьэ хьугьэмэ ащыщ чылэу Бжыхьэкьуае. Ятлоклэ-нэрэ ллэшлэгьум чылэм дэсыгьэ нэжэ-лужьмэ кьызэралотэжы-щыгьэмклэ, Тыркуем щэн-щэ-фын ыкли мылкьузэхьожьын локтхьабзэхэр дырямылэжыхэ зэхьым, бжыхьэкьуае а лок-хэр кьалэу Екатеринодар ща-гьэцаклэхэу рагьэжыгьагь. Псы-хьоу Пшызэ азыфагоу чылэмрэ кьалэмрэ зэлэгьунэгьугьэх.

Кьоджэдэсхэм ежыхэм акьуа-члэкьа кьахьыжыхэрэмрэ ахэм ахашыкьлэхэрэмрэ кьалэм нагьэ-сыхэти, бэдзэрым щашэщы-гьэх гьажьор, коцыр, натры-фьр, хэтэрыкьлэхэр, пхьэшхьэ-мышьхьэхэр, щэмрэ ащ хэшлы-кыгьэхэ адыгэ кьуаер, тхьур, шьоур, шыхэр, былымхэр, мэл-хэр, чэтхэр, тхьачэтхэр ыкли нэмыкьлэхэри. Джащ фэдэу кьа-лэм щашэнэу ащэщыгьэх пхьэр, чыйхэр, чыр (чэухэр ыкли унэхэр рашыхьанхэу), кьамыл гьугьэр, мэкьур ыкли фэшхьафхэри. Ахэр защэхэкьа ахьцэу кьалэкьлэхэрэмклэ кьа-щэфьщыгьэх гьучлым хэшлы-кыгьэ хьаппыпхэр, шэкьлэхэр, щыгьынхэр, луданхэр, щыгьур, шьоушыгьур, гьомылапхьэхэр ыкли ахэм анэмыкьлэхэу уна-гьомклэ ящыкьлэгьэгьэ лэмэ-псы-мэхэр. Сатыум хахыгьэ ахь-щэр ары хьакьулахьхэри, та-зырэу кьатыралхьэхэрэри зэ-ратыщыгьэхэр, ахэм анэмыкьлэу цыфыбэмэ ашъхьы ащэфы-жыщыгьэ. Абдзахэмэ, хылушъо шапсыгьэмэ ыкли нэтыхьуае-мэ ячыгьухэр Урысыем зыха-хьэхэм, Тыркуем имыкьыжы-гьэгьэ тидьыфхэу кьарынэжы-гьагьэхэр кьагьэкощыхи, псы-хьоу Пшызэ пэблагьэу щысыгьэ чылэмэ кьадагьэтлысхьэгагьэх. Бжыхьэкьуае ллакьоу кьыда-гьэхьэгагьэхэм ахэтыгьэх Ацумьыжэхэр, Бжашлохэр, Бэ-гьушэхэр, Бгьанэхэр, Джас-тэхэр, Иныхьухэр, Кытыж-хэр, Султланхэр, Шхьэлапхьо-хэр, Шьаохэр, Тыркуаохэр, Лыпыйхэр, Хьахьхэр, Жанэ-хэр, Натхьохэр, Балхэр, Бахь-хэр, Гьышхэр, Енэмыкьохэр, Жьажыехэр, Лыбызыхэр, Хьо-клонхэр, Хьутхэр ыкли ахэм анэмыкьлэхэри. А ллакьомэ фи-тыныгьэ ялагьэп ежыхэр зэрэ-фаехэу кощыжыынхэу, зыщып-сэурэ чыплэхэр зэблахьужы-хэу, нэмыкь чылэхэм кьожы-хэу. Ахэм аужыкьлэ Гривенскэ-Черкесскэ чылэм дэсыгьэхэр кьызагьэкощхэм, 1898-рэ илээ-сым Хьаклакохэмрэ Кьадэхэмрэ чылэм кьыдагьэтлысхьажыгьа-гьэх.

БАРЦО Адам,
БАРЦО Мурат.

(Джыри кьыкьлэпкьышт).

Чылэу Алыуарэ (Бжыхьэкьуае)

ИХЪИШЪ

гьэх: бжъэдыгьу шьолъырым хабзэу иллым елытыгьэу, зэ-клэ чылэмэ пщыхэр ялагьэти, алыуарэхэми пщы арагьэштэ-нэу пылгыгьэх. Ба е макьа тешлагьэр, зымы кьышлэжырэп, ауж имыкьлэхэу, чылэм дэс-хэр зырызэу агьэдалохэзэ ра-гьэуцуалэхэи, Бжыхьакьо Бо-рэкьо пщэу кьафашыгьагь.

Бжыхьакьопщыр чылэм кьы-экьом, унагьо чышлагьэ, сабын-хэри кьыфэхьугьэх. Ипшашъэу Джансурэ бжъэдыгьупщышхоу Кьаншъау ыкьоу Алкьэс дэклогьагь. Бзыикъо заом ыпэкьлэ, жьы хьугьэу, илээс бэкьае ыгьэ-шлагьэу пщым идунэу ыхьо-жыгьагь. Икьалэ (пэшлорыгьэ-шъэу ыцлагьэр Мэджыр) бжъэ-дыгьу-шапсыгьэ заом хэлэжы-гьэу ыкли псаоу кьыхэкьыжы-гьагьэу кьалотэжы.

Шьыпкьэу кьэплон хьумэ, Бжыхьакьо Борэкьо фэягьэп шапсыгьэмэ зао арашылэнэу. Бжъэдыгьу шьолъырым пщэу ыкли оркьэу исыгьэхэм чылэу Салтыку 1794-рэ илээсым ищы-лэ мазэ зэхэхэе зышашым Бжыхьакьопщым кьащырило-гьагь зао шапсыгьэмэ арамь-шылэу, мамырэу локхэр зэха-фынэу зээгьыныгьэ зэдашы-нэу. Ары шхьае, зэхэхьэм кьэклотлэгьагьэхэм янахьыбэр кьэдэлугьагьэп ыкли зао ашы-нэу рахьухьэгагь.

Бжыхьакьо Борэкьо илээс тлокищ фэдиз ыгьэшлагьэу пльы-тэмэ, а уахьтэр Бзыикъо заор зыщылэгьэ 1796-рэ илээсыр хэтэгьэкьышъ, кьызыхьугьэр

гьотыгьэ тхылым итхагь: «Чы-лэу Бжыхьэкьуае 1826-рэ илээ-сым агьэуцугь».Тэ кьызэрэт-шолшырэмклэ, а уахьтэм кьы-кьырэр: Урысыем итарихъ а илээсым апэрэу чылэм икьэбар хэхьагь ыкли ащ кьыщегьэжы-гьэу чылэм кьэхьулэгьэ хьу-гьэ-шлагьэхэр тхыль шыгьэхэу хьарзынэщхэм ачлэлых.

Чылэм ыныбжэ шьыпкьэр кьэплытэнэу узыфежыэкьлэ, уемыхьырэхьышэу лъэшэу чы-жыэу узэкьлэбэжыын фаеу тэ-лпытэ: хы Шуцлэм ыкьыб, ти-эрэ ыпэкьлэ я 250-рэ илээсым кьыкьыжыхы, Темыр Кавказым бжъэдыгьухэр кьызыхьажы-гьагьэхэм кьыщегьэжыагьэу.

Непэрэ чыплэу Бжыхьэкьо-ежыр зыдэщысым кьызеку-жыгьэгьэ уахьтэр илээс шьы-щым кьэхьугьэу ары кьызэ-рэтлытагьэр: яшлыкьлэблэнэрэ ллэшлэгьум икьлэхым кьыщегьэ-жыагьэу непэрэ мафэхэм кьа-нэсэу.

1860-рэ илээсым кьыщегьэ-жыагьэу 1920-рэ илээсым кьы-нэсэу чылэр Кубанскэ хэкум хэтыгь: апэ, 1869 — 1888-рэ илээсхэм, Екатеринодарскэ уез-дым, етланэ, 1888 — 1920-рэ илээсхэм, Екатеринодарскэ от-делым хахьэщыгьэх. Непэрэ Тэхьутэмыкьое ыкли Теуцожэ районхэр а лъэхъаным Псэ-кьупс округым хахьэщыгьэх, округым исыгьэ бжъэдыгьу чы-лэхэр зыгьэлорышлэщыгьэхэр Кубанскэ хэкум итхьаматэ кьушъхьэчлэхэм ялофхэмклэ илэпылэгьу арыгьэ.

хьэм хагьахьэщыгьэхэп.

3. Правлением имылкузехь (казначей).

4. Хьакьулахьхэмрэ нэмыкь мылкьухэмрэ кьэзыугоирэ ко-миссиер.

5. Лэжыгьэ угьоигьэр зы-члэп тучаным иплэакьлэ.

Чылэ правлением отделищ илагь: гражданскэр, опекунскэр ыкли воинскэр. Апэрэ стар-шинау чылэм фашыгьагьэр юн-керэу Барцо Шьэуай ары.

Урысые империем адыгэ чы-лэхэу Бжыхьэкьуай, Козэт, Тэхьутэмыкьуай, Инэм ыкли Цынджыкьы щыщхэ зыхьугьэхэр 1830-рэ илээсым итыгьэгьэзэ мазэ ыуж. Пшызэ кьэээкь та-рихьлэжыэу П.П.Короленкэм кьызэритхыгьагьэмклэ, бжъэ-дыгьухэмрэ кьэээкьхэмрэ зэ-зэгьыныгьэ азыфагу илэу, мамырэу псэуштыгьэх. «Чер-кес лъэкпкьэу щылэмэ ялгы-тыгьэмэ, — кьытхыгьагь П. П. Короленкэм, — бжъэдыгьухэм ягьэу урысхэм кьарагьэкьышты-гьэп, ау, шьыпкьэу кьэплон хьумэ, адрэ адыгэ лъэкпхьэм афэдэхэу лъэшэу Урысыем епы-иштыгьэхэп». Арэуцтэу урысмэ зэрафьщытыхэзэ, Черноморскэ кьэээкьыдзэм иатаманэу З.Че-негэм иунашъокьлэ, я XVIII-рэ ллэшлэгьум икьлэхым кьыщегьэ-жыагьэу бжъэдыгьухэр Пшы-зэ иджабгьу нэпкь лъагэхэм кьатырагьэкьыхи, нахь лъхьэнчэ сэмэгьу нэпкьым кьагьэкложы-гьагьэх.

Апэрэу, бжъэдыгьу шьолъы-рымклэ, Урысые империем

Хьалэл, цыхьэшлэгьу, ныбджэгьу дэгьу

Тэхьутэмыкьуае сыдэхьагьэу Хьокло Юрэ сылумыкьлэу, такьикь заул нэмы-лэми гушылэгьу сыфэмыхьоу сыкьы-дэкьыжырэп. Юрэ ныбджэгьу дэгьу, цыхьэшлэгьу, хьалэл. Сэмэркьэур иклас, ау ащ ишапхьэхэри ешлэх, егьэлы-ягьэу угу хигьэкьынэу сэмэркьэухэр ышыхэрэп. Ащ узылукьлэ ежэ чэ-фьгьэу хэлъым щыщ кьыпхильхьэрэм фэд, узэрэлукагьэм укьлэгьушлэ.

1978-рэ илээсым кьыщегьэжыагьэу Хьокло Юрэ сурэттех-корреспондент

тэу район гьээзетэу «Согласие» зыфилорэм лут. Ыпэкьлэ итхы-гьэхэр гьээзетым кьыригьэхъан-хэм фэшл ар Краснодар кьонышъ, су-рэтхэр кьыригьэшлыжыынхэ фэягь. Сыда плэмэ редакцием ащ ищыкьлэгьэ лэмэ-псымэ илагьэп. Ау сыдигьуи илофшлэнклэ пэрытныгьэ ылыгьыгь.

Юрэ гьээзетым зыщылажыэрэр илээс 35-рэ хьугьэ. Цыфхэу «лофым ыпсэ хэтлагь» зыфалорэм фэд. Илофшлэн шлу-ельэгьу, ипшэрылхьхэри зерифэшъуашэу егьэцаклэх.

ХЬУШТ Шэбан.

Уитарихъ зэгьашлэ, гьэляплэ

622-рэ илээсыр быслъымэн мэфэп-чым иохьтэ лъытэгьу ублаплэу ары зэралъытэрэ, ислъамым илэшлэгьу икьежыаплэу, пегьымбар Мухьамэдур изекло гьогу зытэхьагьэу, Меккэм ыкли Мединэм зыкьуагьэр.

Илээси 100-клэ узэкьлэбэжымэ (1913), Стамбул апэрэу черкесыбзэкьлэ хьары-фильэу «лэлфьбэ» зыфилорэр арапыбзэ тхэкьлэ лъапсэм тетэу кьыщыдэкьы-гьагь.

Адыгэ еджэгьэ-гьэсагьэу, фолькло-ристэу Тамбый Пагор (1873 — 1928)

кьызыхьугьэр илээси 140-рэ хьугьэ.

Адыгэ просветителэу, тхаклоу, эт-нографэу, общественнэ локьышлэшхуа-гьэу Султлан Хьан-Джэрые (1808 — 1824) кьызыхьугьэр илээс 205-рэ хьу-гьэ.

Илээс 95-рэ мэхьу адыгэ хьары-фильэу арап тхэкьлэ лъапсэр зыщы-гьэфедагьэр Бэгугьэ Ахьмэд Исма-хьилэ ыкьом (1918) зигьэхьазыры-гьагьэр.

(Тикорр.).

ТХЫЛЪЫКИЭХЭР

Адыгабзэклэ кыызэрэтлорэр кыдэтлътэмэ

Тиреспубликэ итхылъедзаплэ илээсыбэрэ Иоф шызышлагъэу, Урысыем ижурналистхэм я Союз хэтэу Хьут Казбек адыгэ лъэкъуацлэхэм ятхыклэ, адыгабзэм изэгъэшлэнрэ игъэфедэнрэ, нэмыклхэм адэлажьэ.

Адыгэ къралыгъо университетым ипрофессорэу Л. Цыппленковар тхылъым шлэныгъэмклэ иредактор. Адыгабзэклэ макъэхэр кьатлохэ зыхуклэ фэмэбжымэу кытырихъэхэрэм К. Хьутым иеплуклэхэр къралыуалэх. Литературэу ыгъэфедатгъэр маклэп. Д. Изъхъемафэм, Л. Баранниковам, З. Блэгъожым, Б. Бырсырым, Хь. Даурым, Н. Гышым, нэмыклхэм ялофшлагъэхэр кыдилытэхэзэ, авторым зэфэ-

хысыжыхэр ешлх. Арэу щытми, К. Хьутым кыызэритхыгъэу, шлэныгъэлэжымэ зэклэмклэ адыримыгъаштэу, иеплуклэхэр кыыхыгъэхэуи тырехыплэ. Джьри упчлэхэр щылэхэу К. Хьутым елытэ.

Урысыбзэклэ тхыгъэр занклэу зерадзэкыжыкызэ, адыгабзэклэ кыызэралорэ шлыклэм узышызэ-нэкъокъун плэкълыштхэр кыыхэ-кых. Ащ ехылагъэу зэгъапшэнхэр Хьут Казбек ешлх. Гъэ-

шлэгъонэу уналэ зытебдзэштхэм ахэтэлытэ, гуцылэм пае, макъэ-зэрацэхэу т-р, ф-р, х-р, нэмыклхэри адыгабзэклэ ыкли урысыбзэклэ кызыплохэклэ макъэхэр зэрэзэтеклыхэрэм даклоу, зышы-зэпэблагъэхэри кыызэрэхыгъэщы-хэрэр, щысэхэри кьехых. Усаклоу А. Пушкиным, Хь. Бэрэтарым, Хь. Хьурмэм, М. Лыхасэм, Р. Мэхъошым, нэмыклхэм тхэклэ амалэу агъэфедатгъэхэм къралыуалэрэми узэгупшысэн хэлъ.

Студентхэм, адыгабзэр зышололофхэм апае егъэджен тхылъэу К. Хьутым кыдыгъэкыгъэр кызырыклоу щытэп.

«Сятэу Ибрахимэ узыр кызытеоклэ урысыбзэклэ хэлупчъепчыхъэщыгъ. Ащ тхылъыр фэсэгъэхы», кышело пэублэ гуцылэм Хьут Казбек.

БАСКЕТБОЛ

Джэрз медалым егупсэфыллэхэрэп

Мыекьопэ баскетбол командэу «Динамо-МГТУ-м» итрениер шъхьалэу, Адыгэ Республикэм изаслуженнэ тренерэу Андрей Синельниковыр 2012 — 2013-рэ илээс ешлэгъур зэрэклауагъэм кытегушчыи, гухэлъэу ялэхэм тащигъэгъозагъ. Игупшысэхэр тыгу рихыгъэх, ау неущрэ мафэм телытагъэу командэм спортсменэу кыхэнэштхэмрэ клэу кыригъэблэгъэштхэмрэ гъэунэ-фыгъэу ацлэ кырылауагъэгоп.

опытэу ялэмклэ ныбжыкълэхэм щысэ афэхъугъэх.

— **Сергей Воротниковыр Мыекьуапэ щаплугъ.**

— Апэрэ классым исэу тиспорт еджаплэ кьаклуи, баскетболист цлэрыло хъугъэ, Урысыем икомандэ анахь лъэшхэм ащешлагъ. Икълэ гупсэу Мыекьуапэ Сергей кыгъэгъэжыгъ. Илэлэсэныгъэкли, ицлыфыгъэкли лъэшэу тыфэраз.

— **Адыгеим щыщ нэмыкл спортсменхэм тикълэ кьагъэгъэжыкынэу кыуалорэба?**

— Илья Александровыр сулерпигэм щешлэ. Зэзэгъыныгъэхэр зэдэтшынхэу тэгугъэ.

Тапэклэ сыда щылэр?

— **«Динамо-МГТУ-м» инеущырэ мафэ нахышлу хуным шъупылъ. Хэтэ хэклыхыщтыр?**

— Ар упчлэ кызырыклоп. Урысыем изэнэкъокъу лоныгъо мазэм тыублэшт. Мыекьуапэ щыщ клалэхэр тинэплэгъу итых. Опыт зилэм тащэгугы, ау янеущрэ мафэ кырыклоштыр сшлэрэп. Артем Гапошинымрэ Александр Степановымрэ мыгъэ апшээрэ еджаплэр кьаухыгъ. Хьакъунэ Руслан илээситлу хъугъэ университетыр кызыухыгъэр. Сэнэхьатэу ялэм елытыгъэу ахэр зыгорэхэм ахэдэштых.

— **Валентин Кубраковыр,**

Сергей Кубраковыр...

— Ахэр пшээрлыгъэу зыфэтшыжыхэрэм ялытыгъэу ешлэштых. Ныбжыкълэхэм яамалхэри тэшлэх. Евгений Янютиным сыкытегушчы-лэгорэп, ари егупшысэ. Илья Хмарэ кылоштым тежэ.

— **Андрей, опыт зилэ спортсменхэр командэм хэмытхэу ныбжыкълэхэм язакъоу гъэхъэгъэ ин пшлэн плэкълыщта?**

— Кыызгурэлэ зыфаплорэр. Александр Малютиныр Урысыем иныбжыкълэ хэшыпыкыгъэ командэ хэт, нэмыкл кьалэхэм ятрениерхэр кьеджэх. Сергей Ивановыр илээсыбэрэ тикомандэ хэтыгъ. Тиреспубликэ шлу зыльэгъурэ спортсменхэр дгъэсэштых.

— **Шышъхьэлэу мазэм и 15-м «Динамо-МГТУ-м» зиугъоижышт. А мафэхэм сыда апэ узэгупшысэщтыр?**

— Баскетболыр Адыгеим шлу щядгъэлъэгъуным тыпылъ. Адыгэ кьуаджэхэм сэнаушыгъэ зыхэлъ ныбжыкълэбэ адэс, тиреспубликэ ыцлэ лъагэу зылэтышт спортсменхэр зэрэдгъэсэштхэм тыпылышт. Стадионыкълэхэр, спорт псэуалэхэр Адыгеим зэрэцагъэпсыхэрэм тегъэгугло, гъэхъагъэхэр тшлхнхэу тимурад.

— **Шъуигухэлъхэр кыжъудэхъунхэу шъуфэтэлэ.**

— Тхъауегъэпсэу. Сурэтым итхэр: **Сергей Воротниковымрэ Андрей Синельниковымрэ.**

Нэклубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТИЛЪ Нурбий.

Зэхъышагъэр ыкли кыдэзгыгъэклэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкь Иофхэмклэ, Изкълэб къралхэм ащыпсэурэ тилгъепкьэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмклэ ыкли кьэбар жъугъэм иамалхэмклэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редактор шъхьалэр

ДЭРБЭ ТИМУР

Редактор шъхьалэм иапэрэ гуадзэр МЭШЛЭКЪО Саид

Редактор шъхьалэм игуадзэр — пшэдэклыхъ зыхырэ секретарыр ХЪУРМЭ Хьусен

Редакциер зыдэщылэр: 385000, кь. Мыекьуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79, редактор шъхьалэм иапэрэ

гуадзэр: 52-49-44,

редактор гуадзэр-пшэдэклыхъ зыхырэ секретарыр: 52-16-77.

E-mail: adygvoice@mail.ru

Зышаушыхъатыгъэр:

Урысые Федерацием хэутын Иофхэмклэ, телерадиокъэтынхэмклэ ыкли злгъы-лэсыклэ амалхэмклэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ члплэ гъэлорышлал, зэраушыхъа-тыгъэ номерыр **ПИ №ТУ23-00916**

Зышыхаутырэр

ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, кь. Мыекьуапэ, ур. Пионерскэр, 268

Пчъагъэр 4035

Индексхэр 52161 52162

Зак. 2676

Хэутыным узщыклэштхэнэу щыт уахьтэр Сыхъатыр 18.00 Зыщыклэштхэгъэхэ уахьтэр Сыхъатыр 18.00

— Илээс ешлэгъур зэрэклауагъэм тизэдэгугылагу кышцэ-гъажэ шлоигу, — кьелуатэ Андрей Синельниковым. — Урысыем иапшээрэ куп изэнэкъокъу тыхэлажьэзэ, спортыр зикласэхэу кытылпыплэхэрэр дгъэгуглохнэу, финалым тыхэфэнэу тыфэагъ. Тиреспубликэ ахъщэу кыт-фитлупшырэр нахышлоу зэрэдгъэфедэштхэм тыпылыгъ.

— **Андрей, кьаплэ пшлоигъор сэ кыызгурэлэ, арэу щытми, нахь зэхэугуфыкыгъэу джэуапыр бгъэпсы тшлоигъуагъ.**

— Урысыем изэнэкъокъоу апшээрэ купым щыклорэм тыхэлажьэзэ, пэшлорыгъэш ешлэгъухэм гъэхъагъэу ащытшырэм елытыгъэу куп зэфэшъхьафхэм тащешлэн фэагъ. Я 9 — 16-рэ члплэхэм уафэбэнэштми, финалым ухэхъаштми командэр зэнэкъокъум хэлэжъэнэу щыт. Ащ елытыгъэу гъогу утэхъашт, ахъщэу пэлухъаштыр кыдэмылпытэнэу хьурэп. Кыныгъохэр тилагъэхэми, апэрэ зэлуклэгъухэм теконыгъэр кьащыдэтхызэ, финалныкьом хэхъашт купым тыхэфагъ.

— **Тиспортсмен цлэрылоу Сергей Ивановыр «Динамо-МГТУ-м» зэрэхэклыхыгъэ шлыклар кыдыгурылауагъ.**

— Сергей Ивановым тыфэраз, илээсыбэрэ тикомандэ щешлагъ. Тренерэу Сергей Воронниковым Мыекьуапэ кызыгъэгъэжыгъ, «Динамо-МГТУ-м» иешлалэ зэблихъоу фежъагъ. Спортсменхэр нахь псынклэу апэклэ илыштыгъэх, зэхэцэн логыгъохэри нэмыклэу агъэацлэхэу аублагъ. А уахьтэм С. Ивановымрэ С. Воронниковымрэ яеп-

лыкълэхэр зэтемыфэхэ хъугъэ. С. Ивановыр командэм зыхэ-кыжым, пшээрлыгъэу тилэхэм иклэрыклэу татэгугылагъ. Баскетболым хэгъозагъэхэу, Урысыем ихэшыпыкыгъэ командэхэм ахэтыгъэхэу тыналэ зытетыздагъэхэм тагурылауагъ.

— **Валентин Кубраковыр Олимпиадэ джэгунхэм ахэлэжьагъ. Ярослав Стрелкинын спортымклэ дунэе класс зилэ мастер, Евгений Янютиным хьагъэм Изгуаор бэрэ редзэ...**

— Нэбгырищыри тикомандэ зытэштэхэм, тилофхэр нахышлоу лыкълотагъэх. Шъобжхэр кьатырацэхэи, Стрелкинын, Кубраковыр икьоу финалым щешлагъэхэп. Ащ кыыхэклэу дышъэ медальхэр кыдэзыхыгъэхэм тахэфагъэп.

— **Финалныкьор Мыекьуапэ ыкли Тверь ащыкылауагъ.**

— Тикомандэ ешлэклэ дэгъу кыгъэлъагуи, финалым хэфагъ. Клэух зэлуклэгъухэр Воронеж щызэхашагъэх. Ижевскэ икомандэ тызыдешлэм, пчъагъэр зэфэди-зэу зэлуклэгъу уахьтэр тыухыгъэ. Такъикьитф кьыхагъахэуи ешлэгъум зыпытэдзэжым, Ижевскэ икомандэ кыттекылауагъ. Воронеж икомандэр Пермь спортсменхэмрэ ешлэгъухэр кьашлотхыхи, яцэнэрэ члплэр Урысыем кызыдэтхыгъ.

— **Яцэнэрэ члплэм шъуфэбанзэзэ Артем Гапошиным очко 27-рэ зы ешлэгъум кыщыхыгъ.**

— Артем зэхэщэклэ анахь дэгъоу алъыти, шлухъафтын Воронеж кышыфагъэшъошагъ. С. Воронниковыр, В. Кубраковыр